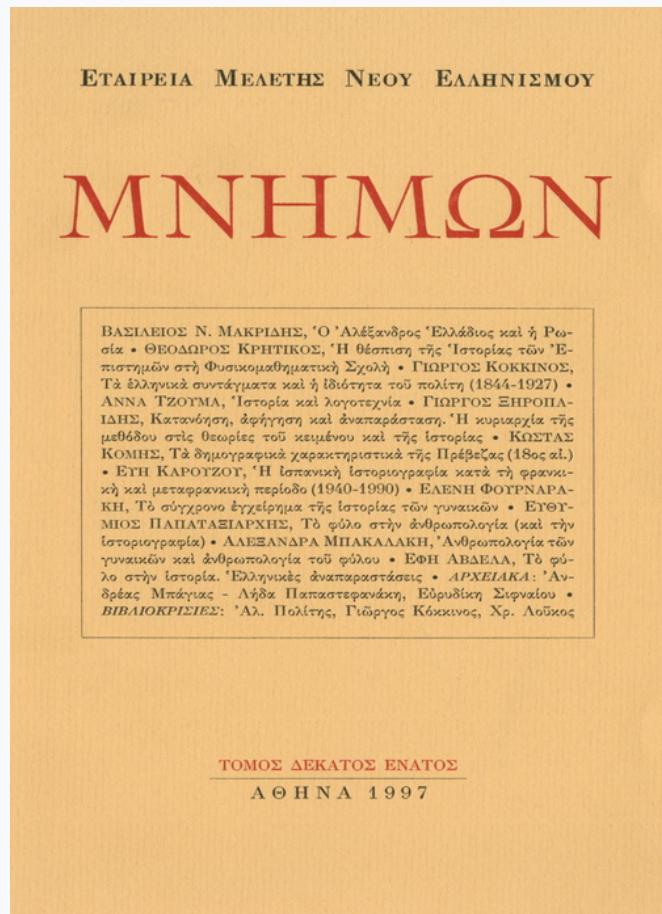


## Μνήμων

Τόμ. 19 (1997)



**Ερευνητική ομάδα - εποπτεία Χ. Λ. Καράογλου,  
Περιοδικά Λόγου και Τέχνης (1901-1940), Α',  
Αθηναϊκά περιοδικά (1901-1925)**

**ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ**

doi: [10.12681/mnimon.392](https://doi.org/10.12681/mnimon.392)

### Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΟΛΙΤΗΣ Α. (1997). Ερευνητική ομάδα - εποπτεία Χ. Λ. Καράογλου, Περιοδικά Λόγου και Τέχνης (1901-1940), Α', Αθηναϊκά περιοδικά (1901-1925). *Μνήμων*, 19, 266-268. <https://doi.org/10.12681/mnimon.392>

σία, της δράσης τους στὸ '21 και στὴν ἰδρυση τῆς πόλης, καθώς και ἡ παράλληλη ἀπεικόνιση στοὺς τάφους πλοίων, τριγώνων, πορτολάνων, ἀκόμα και ἀτμομηχανῆς, ὅλα αὐτὰ φαίνεται νὰ δείχγουν ὅτι κάποιοι 'Ερμουπολίτες, ποὺ ἀσφαλῶς δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένες περιπτώσεις, ἀναζητούσαν τὴν καταξίωσή τους στὴν κοινωνία ποὺ ἔζησαν και ἔδρασαν, ὅχι μόνο στὸν οὐρανό. Διεκδικοῦν, μένοντας στὴ μνήμη τῶν μεταγενεστέρων, τὴν «ἐπιβίωσή» τους πέ-

ραν τοῦ τάφου. Ἡ στάση αὐτή, φυσικά, δὲν σημαίνει ἔλλειψη πίστης στὴ μέλλουσα ζωὴ ἀλλὰ τὴ διαμόρφωση μᾶς ἄλλης θρησκευτικότητας, ὅπου δὲν βαραίνουν καταθλιπτικά οἱ ἐπιταγὴς τῆς κατεστημένης ἐκκλησίας.

Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτὲς δὲν θέλουν μὲ κανέναν τρόπο νὰ ύποτιμήσουν τὴ σπουδαιότητα τοῦ προκείμενου ἔργου, τὸ δόπον θὰ ἀποτελέσει ούσιαστικὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὸν ίστορικὸ τῆς Ἐρμούπολης.

Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

Ερευνητική ομάδα - εποπτεία Χ. Λ. Καράογλου, *Περιοδικά Λόγου και Τέχνης (1901-1940), Α', Αθηναϊκά περιοδικά (1901-1925)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1996, 543 σ.

Ογκώδης, επιβλητικός και μαύρος τόμος ενός εξαιρετικά πολύτιμου εγχειριδίου που φιλοδοξεῖ να στεγάσει τις αναλυτικές παρουσιάσεις των προπολεμικών περιοδικών «Λόγου και Τέχνης» του αιώνα-μας, καρπός μιας πολυμελούς ερευνητικής ομάδας, που εργάζεται, σε εθελοντική κυρίως βάση, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: είναι οἱ Λάμπρος Βαρελάς, Τζένη Δήμου, Νάντια Ευαγγελίνου, Χ. Λ. Καράογλου, Αγγελική Λούδη, Νίκη Λυκούργου, Μιχάλης Γ. Μπακογιάννης, Ιωάννα Νοσούμ, Ελένη Νικολάκη, Βασίλης Ηλάγκαλος, Δημήτριος Ηπαπαδόπουλος, Γεωργία Ρένεση, Στέλλα Χελιδώνη. Δύο από αυτούς, ο Μιχ. Μπακογιάννης και ο Λάμπρος Βαρελάς είναι οι συντάκτες μικρότερων αντοτελών ευρετηρίων για το Περιοδικόν-μας, και τα Ελληνικά Γράμματα, ενώ στην ίδια σειρά έχουν κυκλοφορήσει ἀλλοι δύο αντίστοιχου τόμοι, της Μερίας Σακελλαρίου για το Σήμερα, και για την Ευτέρη του 19ου αιώνα, με την επιμέλεια του Κωστή Δανάπουλου και της Λίτσας Χατζοπούλου. Με την εποπτεία πάλι του Χ. Λ. Καράογλου, της Έφης Βαρακλιώτου και της Αρίστης Σδράλη επουμάζεται μία αναλυτική βιβλιογραφία των ποιητικών ανθολογιών του πρώτου μισού

του αιώνα-μας, της οποίας ένα πρώτο δείγμα, «Ποιητικές ανθολογίες 1901-1920. Βιβλιογραφική δοκιμή», δημοσιεύτηκε στην Ε.Ε.Φ.Σ.Θ., περ. Β', τχ. Τμήματος Φιλολογίας, 6 (1996-97) 11-226. Πλούσια λοιπόν συγκομιδή.

«Πολλοί χρησιμοποιούν τις βιβλιογραφίες, ἀλλὰ λίγοι δηλώνουν την πηγή των πληροφοριών-τους» σημειώνεται, με προφανή πίκρα, στον πρόλογο του τόμου που παρουσιάζουμε. Τα πράγματα είναι νομίζω πιο δυσάρεστα· λίγοι χρησιμοποιούν τις βιβλιογραφίες και τα εγχειρίδια, και απλώς ελάχιστοι τις μνημονεύουν: δεν διαθέτουμε, δεν παράγουμε εργαλεία, και φυσική συνέπεια είναι να μην έχουμε συνηθίσει ούτε και στη χρήση-τους. Μάθαμε — κατάλοιπο του σχολαστικισμού — να θεωρούμε επιστήμη τις επιμέρους ψιλολογίες, ή, κάπως υπεραντληρωματικά, να γρείουμε να φτάσουμε στην ουσία με την πρώτη, χάρη στην έμφυτη αξία που ὅλοι θα θέλαμε να έχουμε.

Δεν είναι όμως κομψό ν' αρχίζουμε την παρουσίαση με γκρίνιες και διδαχές: ο πλούσιος ετούτος τόμος (καθώς και ἀλλα, παράμυθικος υφής έργα) μας επιτρέπει να

περιηγηθούμε σε εικοσιπέντε χρόνια καλλιτεχνικής ζωής, να γνωρίσουμε, να ξαναθυμηθούμε τα ελάχιστα που είχε τύχει να συναντήσουμε, να προγραμματίσουμε ειδικότερες ή λεπτομερειακές ζητήσεις. Στα χρόνια ετούτα τα προσανατολισμένα περιοδικά αρχίζουν να παίρνουν τη θέση των γενικών ή των εφημερίδων: απέλινωτα νησιά, μεγάλα, μικρά, βραχονησίδες, σπαραγένα στο πέλαγος της πραγματικότητας, που μας δίνουν βάσεις και πατήματα, για να την εξερευνήσουμε.

Τηλολογίζοντας πρόχειρα το συνολικό ευρετήριο των συνεργατών στα 138 περιοδικά που περιγράφονται φτάνουμε στα 3.500 ονόματα — σημειωτέον ότι δεν ευρετηριάζονται τα μεγάλα περιοδικά της εποχής, Ο Νομιάς και τα Παναθήναια, καθώς του πρώτου διαβίτευμε ήδη τα αναλυτικά ευρετήρια του W. Uellner, ενώ για τα δεύτερα ετοιμάζεται αυτόνομος τόμος. Βέβαια, να λογαριάσουμε πως μεγάλους αριθμός φευδωνύμων θα συνέπιπτε (αν το ξέραμε) με κάποιο ήδη καταλογογραφημένο όνομα: Ή πρέπει επίσης να αφαιρέσουμε τους αρχαίους, καθώς και τους παλαιότερους. Ας περιοριστούμε προσώρως στα τρεις χιλιάδες ονόματα, μαζί με τον Νομιά και τα Παναθήναια — έστω. Πόσο αλλάζει ωστόσο το τοπίο που προκύπτει, από τις ανάλογες ιστορίες της λογοτεχνίας, του θεάτρου και της καλλιτεχνίας: τουλάχιστον τρεις χιλιάδες άνθρωποι μέσα στα εικοσιπέντε ωρτά χρόνια προσπάθησαν να εκφραστούν, ονειρεύτηκαν να αλλάξουν την εικόνα της πνευματικής ζωής, αφιέρωσαν ένα τμήμα του χρόνου-τους στα γράμματα. Πολλοί από ματαιοδοξία, άλλοι από καθαρή ανοησία ίσως· και βέβαια η ιστορία πάρει υποχρεωτικώς αριστοκρατική μορφή — επιλέγοντας λίγους — η πραγματικότητα όμως είναι δημοκρατικότερη, και ο ιδεατός-μας στόχος είναι αυτός. Αν δεν υποψιαστούμε τα μικρά οικοσυστήματα όπου έζησαν τα δέντρα ή έστω όσοι θάνοι αξιώθηκαν να διαβούν το ιστορικό κατώφλι, αν το παρελθόν που συλλαμβάνουμε περιλαμβάνει μονάχα τους επιλεγμένους,

τότε η εικόνα που δημιουργείται είναι στρεβλή.

Όμως οι κίνδυνοι καραδοκούν πάντα πίσω από τις απλουστευτικές προσπάθειες. Γιατί αν οι γνώσεις-μας μείνουν στη λογική του βιβλιογραφικού εγχειριδίου, η ποσότητα της ύλης και η ισοτιμία της παρουσίασης (παρά τα κατατοπιστικά σημειώματα που παρέχει το συγκεκριμένο εγχειρίδιο) μας οδηγούν σε μια χαοτική θεώρηση: ας σκεφθεί ο καθένας πόσο η εικόνα που θα προέκυπτε από ένα αντίστοιχο βιβλιογραφικό εργαλείο των πέντε τελευταίων χρόνων θα ταίριαζε με ό,τι θεωρούμε σύγχρονη πραγματικότητα. Η επιλογή, είναι μία από τις συντεταγμένες της πραγματικότητας, επομένως και της ιστορίας: ο μόνος τρόπος να συλλαμβάνουμε ορθά, είναι να κινούμαστε παράλληλα σε όλα τα επίπεδα: πρωτογενές υικό, βιβλιογραφικά εγχειρίδια, ιστορικές συνθέσεις. Απλώς, για να κατανοήσουμε τις τελευταίες, χρειάζεται επαρκής γνώση των όσων αποκλείστηκαν.

Αξίζει να σημειωθεί και ένα δεύτερο σημείο σχετικά με τους «μεγάλους αριθμούς συνεργατών»: προϋποθέτουν, θεωρητικά, ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό, από το οποίο στρατολογούνται. Οι όσες πληροφορίες όμως διαβίτευμε οδηγούν στη βεβαιότητα πως τα περισσότερα περιοδικά είχαν ελάχιστη ακυλοφορία· οι αναγνώστες — όχι απλώς οι αγροαστές — ήταν συνήθως σπάνιοι και περιζήτητο είδος. Ανάλογες είναι οι ενδιέξεις και για τις αντιστοιχίες με τα αυτοτελή έντυπα· πληθώρα συγγραφέων και έλλειψη αναγνωστών. Απ' όπου κι αν επιχειρήσουμε να την αγγίξουμε, η ελληνική κοινωνία — μήπως όμως και κάθε κοινωνία; — φανερώνει μια εξωστρεφή σχέση με τη γνώση, ή τη δημιουργική έκφραση: προτιμούμε να την παράγουμε παρά να τη δεχόμαστε.

Φυσικά υπόρχει πάντα και μια δεύτερη, η τρέχουσα χρήση των βιβλιογραφιών. Κάθε μελέτη που κινείται στην πρώτη εικοσιπεντατίκη του αιώνα υφείλει απαραίτητως

να διατρέξει τα Περιοδικά Λόγου και Τέχνης. Και το ευχάριστο είναι ότι η σύνταξη του τόμου έχει γίνει με επιμέλεια (και τυπογραφική!), με μιαν υποδόρεια σοφία που προφανώς έχει προκύψει από τη χρόνια τριβή. Επισημαίνω, λόγου χάρη, πρώτιστα, τα δύο συνοπτικά ευρετήρια (ένα αλφαριθμητικό, το άλλο χρονολογικό) στα δύο αρτιά των εξωφύλλων έπειτα ότι για όσα ονόματα οι συντάκτες δεν κατόρθωσαν να διαπιστώσουν τον σωστό τονισμό επιλέχθηκε η λύση της άτονης γραφής, ακόμα ότι οι κύριοι συνεργάτες κάθε περιοδικού τυπώνονται με πλάγια, τέλος μια επιλεκτική πληροφόρηση από τουν καθημερινό Τύπο που καταδεικνύει την προσπάθεια για γενικότερη γνώση της εποχής. Προσθέτω τη συστηματική ταύτιση των ψευδωνύμων, των αρχικωνύμων και των ξένων επωνυμίων, καθώς και την τόλμη της επιλογής ονομάτων στα μεικτά περιοδικά. (Ας πα-

ραβάλει όποιος θέλει με την αμετρούπεια και το αμέθοδο άλλων ευρετηρίων, όπως του *Ημερολογίου της Μεγάλης Ελλάδος* ή της *Μελέτης*, και πολλών ακόμα, όσων θεωρούν τις ευρετηριάσεις εύκολες μηχανικές δουλειές).

Η χρονολογία 1901 είναι φυσικά συμβατική — και ως εκ τούτου νόμιμη. Προσωπικά θα έβρισκα πολύ πιο επιχειρησιακή το 1897 ή το 1898: ο πόλεμος φέρνει κάποια τομή στα γράμματά-μας (που τελευταία έχει αρχίσει να μελετιέται) και η έκδοση της Τέχνης του Χατζόπουλου συνιστά αποδεκτή τομή την ιστορία των περιοδικών. Ισως μάλιστα να επέκτεινα και το πίσω δριο κατά ένα έτος: έτσι ο επόμενος τόμος θα άρχιζε από το 1927, ιδρυτική χρονιά της *Νέας Εστίας* αλλά και των *Ελληνικών Γραμμάτων*.

Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ